

SIMBOLIČKA MOĆ

Ovaj u neku ruku „skolastičan” dijagram ima nameru da pruži sinoptički pregled ukupnosti dostignuća društvenih nauka koja bi trebalo da se integrišu (i prevaziđu) kako bi se izvela adekvatna teorija simboličke moći.

1. „SIMBOLIČKI SISTEMI” (UMETNOST, RELIGIJA, JEZIK) KAO STRUKTURE KOJE STRUKTURIŠU

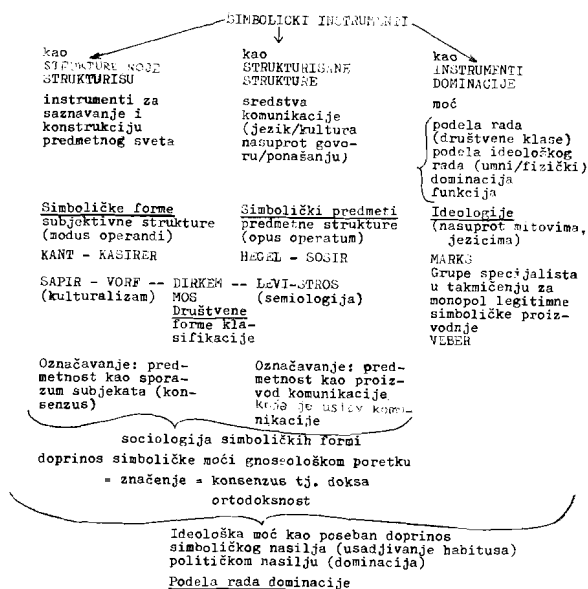
„Simbolički sistemi” su *simboličke forme* (Kasirer, 1958), instrumenti za konstruisanje stvarnosti. Ova tradicija naglašava kognitivne funkcije simbola, zanemarujući pitanje njihovih društvenih funkcija. Ona nastoji da dosegne do specifične logike različitih formi organizacije sveta, različitih načina saznavanja (mit, jezik, umetnost, nauka). Takozvana Sapir-Vorfova tradicija, koja jezik smatra za instrument saznanja i konstrukcije sveta predmeta, američka je verzija Kant-Humbolt-Kasirerove tradicije. U spisu „Perspektiva kao simbolička forma” Ervin Panovski u stvari raspravlja o perspektivi kao *istorijskoj formi* ne ulazeći pritom toliko sistematično u rekonstrukciju njene *društvene geneze* (Panovski, 1924).

Dirkem sebe eksplicitno postavlja u kantovsku tradiciju (Dirkem, 1915). Ipak, u meri u kojoj pokušava da da „pozitivan” i „empirijski” odgovor na problem saznavanja, izbegavajući dilemu apriorizma i empiricizma, on postavlja i temelje za sociologiju simboličkih formi (Dirkem i Mos) (Kasirer eksplicitno izjavljuje da pojam forme klasifikacije upotrebljava kao ekvivalent „simboličkoj formi” — Kasirer, 1946, str. 16). Sa Dirkemom, forme klasifikacije više nisu univerzalne (transcendentalne) forme već postaju (kakve su implicitno za Panovskog) društvene forme, tj. proizvoljne i svojstvene određenoj grupi. Ovde se misli na etimološko značenje pojma *kategorēsthai* — javno osuditi, na koji nas je Hajdeger podsetio; i pod tim se misli na srodničke odnose, koji su primer društvenih kategorija *par excellence* (odnosi obraćanja).

Ovom idealističkom tradicijom predmetnost je definisana usaglašavanjem različitih subjektivnosti, a razum sporazumom.

2. „SIMBOLIČKI SISTEM” KAO STRUKTURISANE STRUKTURE PODLOŽNE STRUKTURALNOJ ANALIZI

Strukturalna analiza obezbeđuje metodološke instrumente kojima se omogućava ispunjenje neo-kantovske težnje za razumevanjem specifične logike svake od „simboličkih formi”: strukturalna analiza teži da posredstvom tautogoričkog (za razliku od alegoričkog) proučavanja prema kojem mit uspostavlja odnos jedino prema samome sebi, ustanovi imanentu logiku svake od simboličkih proizvodnji. No, za razliku od neo-kantovske tradicije koja je stavljala naglasak na *modus operandi*, na proizvodnu delatnost svesti, u strukturalističkoj tradiciji *opus operandum*, strukturisane strukture, su povlašćene (Levi-Stros, 1966, 1968). U koncepciji koju Sosir, osnivač ove tradicije, ima o jeziku to se jasno ogleda: strukturisan sistem jezika se temeljno razmatra kao uslov razumljivosti govora, tj. kao strukturisani medijum koji mora biti konstruisan da bi se mogao objasniti stalni odnos između zvuka i smisla¹⁾.

¹⁾ Suprotstavljanjem koje Panovski ustanovljava između ikonologije i ikonografije (što tačno odgovara sposobnosti između fonologije i fonetike) on (kao i celokupan karakter njegovog rada kojim pokušava da razjasni duboke strukture umetničkih dela) spada u ovu tradiciju (Panovski, 1955).

Prva sinteza

„Simbolički sistemi” su instrumenti saznavanja koji vrše strukturirajuću vlast u meri u kojoj su i sami strukturisani. Simbolička moć je moć konstruisanja stvarnosti koja teži da ustanovi *gnoseološki* poredak; neposredno značenje (smisao) sveta (posebno društvenog sveta) predpostavlja ono što Dirkem naziva *logičkim konformizmom*, tj. „homogenu koncepciju vremena, prostora, broja i uzroka koja omogućava sporazum među umovima”. Dirkem — ili, posle njega, Redklif-Braun, za koga „društvena solidarnost” počiva na deobi simboličkog sistema — zaslužni su što su eksplicitno ukazali na društvenu funkciju (u strukturalno-funkcionalističkom smislu) simbolizma, originalnu političku funkciju koja je nesvodiva na strukturalističku komunikacionu funkciju. Simboli su instrumenti društvene integrisanosti *par excellence*: kao instrumenti saznavanja i komunikacije (vidi Dirkemovu analizu svetkovine), oni omogućavaju *konsenzus* o smislu društvenog sveta koji predstavlja bitan doprinos reprodukciji društvenog poretka; „logična” integrisanost je preduslov „moralne” integrisanosti²⁾.

3. SIMBOLIČKI SISTEMI” KAO INSTRUMENTI DOMINACIJE

Marksistička tradicija daje prednost političkim funkcijama „simboličkih sistema”, na uštrb njihove logičke strukture i njihovegnoseološke funkcije (iako Engels govori o „sistematskom izražavanju” u vezi sa pravom — Foerbah i kraj nemačke klasične filozofije, u Marx i Engels, *Selected Works*, London 1968, str. 617). Ovaj funkcionalizam (koji nema ničeg zajedničkog sa strukturalnim funkcionalizmom Dirkemovog ili Redklif-Braunovog tipa) objašnjava simboličke proizvodnje stavlajući ih u odnos sa interesima vladajuće klase. Za razliku od mita, kolektivnog proizvoda kolektivno prisvojenog i potrošenog, ideologije služe posebnim interesima težeći da ih predstave kao univerzalne, zajedničke interese cele grupe. Dominantna kultura doprinosi stvarnoj integrisanosti dominantne klase (obezbeđujući neposrednu komunikaciju između svih njenih članova, odvajajući ih od ostalih klasa); zatim fiktivnoj integrisanosti društva u celini, čime doprinosi i demobilizaciji (lažna svest) potčinjenih klasa i legitimnosti ustanovljenog poretka ustanovljenjem podvojenosti (hijerarhije) i legitimnosti te podvojenosti. Dominantna kultura izaziva sebi svojstveno ide-

²⁾ Neo-fenomenološka tradicija (Šuc, 1962; Berger, 1966) i neki oblici interakcionizma prihvataju iste predpostavke jedinstveno zanemarujući pitanje društvene uslovljenosti postojanja *doksičkog iskustva* sveta (posebno društvenog) (Huserl), tj. iskustva društvenog sveta uzetog (kako Šuc kaže) „zdravo za gotovo”.

ološko dejstvo skrivajući svoju funkciju podele (ili podvojenosti) pod funkciju komunikacije: kultura koja objedinjuje (medijum komunikacije), razdvaja (instrument podvajanja) i daje legitimnost razlikama određujući sve kulture (označene kao subkulture) u smislu njihove udaljenosti (u smislu lišavanja) od dominantne kulture, identifikujući dominantnu kulturu sa kulturom (tj. vrhunskom kulturom).

Druga sinteza

Nasupnot svim formama „simboličke“ zablude koja svodi odnose prinude na odnose komunikacije, nije dovoljno primetiti da su odnosi komunikacije uvek, nedeljivo, odnosi moći koju zadobijaju izvršiooci (ili institucije) obuhvaćeni tim odnosima a koja im kao dar ili potlač omogućava da zadobiju simbolički moć. „Simbolički sistemi“, kao strukturisani instrumenti komunikacije i saznavanja kao i oni koji strukturiraju, ispunjavaju svoju političku funkciju kao instrumenti dominacije (ili tačnije, kao instrumenti legitimnosti dominacije), što doprinosi obezbeđenju dominacije jedne klase nad drugom (simboličko nasilje), dodajući ojačavanje njihove sopstvene sile odnosima sile na osnovu koje opstoje i time doprinosi Veberovom „odomaćenju dominacije“.

Različite klase i delovi klasa uključeni su u specifično simboličku borbu nametanja određena društvenog sveta koje je najsaglasnije njihovim interesima. Polje ideoloških položaja reprodukuje polje društvenih položaja u različitoj formi³⁾. One tu borbu mogu da vode direktno u simboličkim sukobima svakodnevnog života ili posredno, kroz borbu među specijalistima simboličke proizvodnje (proizvođači sa punim radnim vremenom), za monopol nad legitimnim simboličkim nasiljem, tj. moć nametanja pa čak i usadivanja instrumenata saznavanja i izražavanja (taksonomije) društvene stvarnosti, koji su proizvoljni ali se kao takvi ne prepoznaju (Veber, 1968; Burdije, 1971 b i c).⁴⁾

Polje simboličke proizvodnje je mikrokosmos simboličke borbe klasa: služeći sopstvenim interesima u borbi u polju proizvodnje (i samo u tom obimu) proizvođači služe interesima grupa izvan polja proizvodnje.

³⁾ Ideološka zauzimanja položaja predstavnika dominantne klase su strategija reprodukcije koja stremi učvršćavanju vere u legitimnost dominacije te klase, kako u okviru te klase tako i izvan nje.

⁴⁾ Ideološki rad specijalista ima za dejstvo pojašnjavanje i sistematizovanje čime se obezbeđuju sredstva za preobražaj jedinstvene praktične veštine u simboličku veštinu; za preoblikovanje neiskazanog u kazivo, za prevazilaženje granica nezamislivog.

Dominantna klasa je poprište borbe za hijerarhiju načela hijerarhizacije (Burdije, 1971 a). Dominantne frakcije, čija se moć zasniva na ekonomskom i političkom kapitalu, teže da nametnu legitimnost svoje dominacije bilo svojom simboličkom proizvodnjom (rasprave, napisi, itd) bilo posredništvom konzervativnih ideologa koji samo slučajno stvarno služe interesima dominantnih delova klase, tj. samo u meri u kojoj služe i sopstvenim interesima profesionalnih proizvođača, stalno preteći da obrate u sopstvenu korist moć određenja društvenog sveta koju održavaju putem predstavnika. Dominantan deo klase uvek teži da postavi kulturni kapital — kome duguje svoj položaj — u vrh hijerarhije načela hijerarhizacije (što važi i za one koje logika borbe unutar polja kulturne proizvodnje primorava da služe interesima dominantnih delova klase).

Insistiranje da su instrumenti komunikacije i saznavanja, kao takvi, instrumenti moći znači insistiranje na njihovoj potčinjenosti praktičnim funkcijama i da je koherentnost koja ih karakteriše koherentnost *praktične logike*, (nasuprot strukturalističkoj zabludi koja, dospevajući samo do logičke i gnoseološke funkcije, preceňuje unutrašnju logiku „simboličkih sistema” i „ideoloških sistema”, koji su eliptične i prikrivene kvazi-sistematizacije usmerene svojim etičkim i političkim naklonostima) (Burdije, 1972).⁵⁾

„Simbolički sistemi” se bitno razlikuju zavisno od toga da li ih proizvodi i, u tom smislu, prisvaja cela grupa ili pak, da li ih proizvodi grupa *specijalista* i, još tačnije, relativno nezavisno polje proizvodnje i razmene⁶⁾. Istorija preobražavanja mita u religiju (ideologiju) je nerazdvojiva od istorije uspostavljanja grupa specijalizovanih proizvođača religioznih obreda i rasprava, tj. od napretka podele religijskog rada, koji je mera napretka podele društvenog rada a time i klasne podele (Veber, 1958; Burdije, 1971 b), a čije posledice uključuju i oduzimanje instrumenata za simboličku proizvodnju od neposvećenih⁷⁾.

⁵⁾ Instrumenti dominacije koji su u stanju da strukturišu pošto su već struktuisani, ideološki sistemi koje specijalisti proizvode i, u borbi za mnopol legitimne proizvodnje, reprodukuju strukturu polja društvenih klasa u neprepoznatljivoj formi posredstvom homologije između polja ideološke proizvodnje i polja ideološke proizvodnje i polja društvenih klasa.

⁶⁾ Marksistička tradicija priznaje relativnu nezavisnost ideologija od proizvođača ideologije masa, ali ne ustanovljava osnove niti društvena dejstva te nezavisnosti.

⁷⁾ Postojanje specijalizovanog polja proizvodnje je uslov za pojavu borbe između ortodoksnosti i heterodoksnosti koje su podjednako suprotstavljene dokst, tj. onome o čemu se ne raspravlja.

Svoju strukturu i svoje najspecifičnije funkcije ideologije duguju društvenim uslovima svoje proizvodnje i razmene, tj. funkcijama koje obavljaju, najpre za specijaliste koji se takmiče za monopol nad nadležnostima u oblasti o kojoj je reč (religija, umetnost, itd.) i sekundarno, i uzgred, za nespecijaliste. Kada tvrdimo da su ideologije uvek *dvostruko određene*, da svoje najspecifičnije karakteristike duguju ne samo interesima klasa ili delova klasa čiji su izraz (funkcija „socioditeta“) već i specifičnim interesima onih koji ih proizvode, kao i specifičnoj logici polja proizvodnje (obično preobraženog u ideologiju „stvaranja“ i „stvaraoća“) u stanju smo da izbegnemo grubo svođenje ideoloških proizvoda na interese klasa čije su oni sluge („marksističkim“ kritikama svojstven „kratak spoj“) a da ne zapadnemo u idealističku iluziju koja ideološke proizvode smatra samovoljnim i samooplođavajućim totalitetima koji podležu čistoj, krajnje unutrašnjoj analizi (semiologija)⁸⁾.

Specifično ideološka funkcija polja ideološke proizvodnje se obavlja kvazi-automatski na osnovu homologije strukture između polja ideološke proizvodnje, organizovane oko suprotnosti između ortodoksnosti i heterodoksnosti i polja borbi između klasa za održavanje ili obaranje simboličkog poretka. Ta je borba organizovana na suprotnostima između dominantne ideologije strukturisanog, strukturisućeg medija koji teži da nametne pojimanje ustanovljenog poretka kao prirodnog (ortodoksnost) kroz prepušteno (a otud i pogrešno shvaćeno) nametanje klasifikatornih sistema i mentalnih struktura i heterodoksnosti (ili kritičke) rasprave, simboličke moći mobilizacije i podrivanja koja ostvaruje potencijalnu moć dominantnih klasa uništenjem lažnih dokaza ortodoksnosti (fiktivno ponovno ustanovljenje dokse) čime se neutralizuje moć demobilisanja koju ona sadrži.

Homologija između dva polja automatski uzrokuje borbu za specifične ciljeve u pitanju, u nezavisnom polju, a proizvod su eufemizirane forme ideoloških borbi među klasama (Burdije, 1975 b). Činjenica da je uspostavljena samo korespondencija sistem-sistem maskira, u očima proizvođača kao i u očima svetine, činjenicu da unutrašnji klasifikacioni sistemi reprodukuju u neprepoznatljivom obliku neposredno poli-

⁸⁾ Time ne zapadamo ni u etnologizam (prisutan naročito u analizi arhaične misli) koji ideologije smatra za mitove, tj. nediferencirane proizvode kolektivnog rada, čime se zanemaruje sve što oni duguju osobenostima polja proizvodnje (ezoterična reinterpretacija mitske tradicije u grčkoj tradiciji, na primer).

tičke taksonomije⁹⁾ i da je specifična aksiomatičnost svakog polja preobražen oblik (preobražen shodno posebnim zakonima polja) osnovnih načela podele rada (na primer, univerzitetski klasifikacioni sistem u kvazi-sistematičnom obliku eksplicitno objašnjava i time opravdava objektivne podele društvene strukture, i podelu rada posebno — teorija i praksa — koja obraća društvena svojstva u suštinska svojstva (Burdije, 1975 d). Specifično ideološki učinak sastoji se upravo u nametanju političkih sistema klasifikacije pod vidom legitimnosti filozofskih, religijskih i pravosudnih taksonomija. Simbolički sistemi duguju svoju specifičnu snagu činjenici da se odnosi moći u njima izraženi manifestuju samo u neprepoznatljivom obliku smisaonih odnosa (premeštanje).

Simbolička moć — moć ustanovljenja datog putem njegovog predstavljanja, obelodanjivanja i pridobijanja vere, potvrđivanja ili transformacije pogleda na svet, a time i delatnosti sveta, i otuda i samog sveta, kvazi-magijska moć koja omogućava sticanje ekvivalenta za ono što je stečeno (fizičkom ili ekonomskom) silom, zahvaljujući njenom posebnom mobilisućem učinku — vrši uticaj samo ukoliko je *priznata* (tj. ukoliko je njena arbitrarnost-proizvoljnost nepriзнata). To znači da simbolička moć ne počiva u „simboličkim sistemima” u obliku „snage” već je određena u i na način određenog odnosa između onih koji vrše vlast i onih koji su joj potčinjeni, tj. u samoj strukturi polja u kome se verovanje proizvodi i reprodukuje¹⁰⁾. Moć reči i naredbi, moć reči da izdaju naredjenja i zavode red, počiva u verovanju u legitimnost

⁹⁾ *Značenje*, tj. funkcija, se otkriva u korespondenciji jedne strukture sa nekom drugom (ideološko polje i društveno polje) ili jednog položaja sa drugim (u svakom od ovih polja), a ne u korespondenciji jednog elementa sa nekim drugim. Na primer, unutrašnja analiza doksosofičnog predavanja (koju su proizveli — sprovedli specijalisti „političkih nauka”) pokazuje da se retorička pronicljivost najčešće sastoji u izlaganju dve krajnosti (arhaični konzervatizam — nerealističan revolucionizam) kako bi se proizvelo srednje stanoviše racionalne i razumne ravnoteže; ova struktura, tako shvaćena, odgovara strukturi dominantne klase koju karakteriše suprotnost između ideološki nazadne zastrašene propadanjem frakcije i naprednog dela klase (vladajuće — potlačene) i birokratskog dela klase koja za svoj poseban interes ima opšti interes klase koja je u suprotnosti kako sa reakcionarnim konzervatizmom tako i sa slepim progresivizmom. Tako je to *ideološki sistem kao takav* a ne ovaj ili onaj njegov element (na primer, usiljenost stilističke efektacije u „Le Modne-u” ili Floberovo odbacivanje ukalupljenosti u svakodnevnici) koji može biti doveden u vezu sa sistemom društvenih odnosa čiji je izraz — kao fonema, koja nije ni u kakvoj vezi sa konkretnim referentom izuzev što funkcioniše u okviru sistema.

¹⁰⁾ Simboli moći (odežda, žezlo, itd.) su jednostavno *opredmećen* simbolički kapital, a njihova delotvornost podleže istim uslovljenostima.

reči i ljudi koji ih izgovaraju, verovanju koje reči same ne mogu da proizvedu (Burdije, 1975 c).

Simbolička moć, potčinjena moć, je preobličen, tj. neprepoznatljiv, razobličen i legitimno potvrđen-oblik drugih oblika moći. Objedinjena nauka praktičnih postupaka mora da zameni izbor između energetske modele koji opisuju društvene odnose komunikacije kao odnose sile i kibernetičkih modele koji ih čine odnosima komunikacije, kako bi zakoni preobličavanja koji vladaju u preobražavanju različitih oblika kapitala u simbolički kapital, a naročito rad na prikrivanju i razobličavanju (jednom rečju na *eufemizaciji*) koji omogućava da se odnosi sile razobliče, tako što bi nasilje u njima sadržano bilo neprepoznatljivo (prepoznato, preobličavajući ih time u simboličku moć koja je sposobna da proizvodi dejstva bez vidnog utroška energije. (Burdije, 1970)¹¹).

(Prevela sa engeleskog RAJKA NIŠAVIĆ)

¹¹) Razaranje te moći simboličkog nametanja koja se zasniva na neprepoznavanju pretpostavlja buđenje svesti o arbitrarnosti — proizvoljnosti, tj. razotkrivanje predmetne istine i ukidanje vere.

